

۲۱-۲۷۷۲

اصول راهنمای دفاعی جمهوری اسلامی ایران

داود غرایاق زندی

تهران

۱۳۹۵

فهرست مطالب

۷ مقدمه

۱۱ فصل اول: چارچوب نظری

۲۳ فصل دوم: آموخته‌های اسلام به مثابه یکی از منابع اصول راهنمای دفاعی ج.ا.ا.

۳۵ فصل سوم: منابع بالادستی نظام جمهوری اسلامی

۴۹ فصل چهارم: ویژگی‌های دفاعی و راهبردی ایران

۶۱ فصل پنجم: اصول راهنمای دفاعی جمهوری اسلامی

مقدمه

امروزه کشورهای مختلف بیشتر به گذشتۀ نیازمند طراحی‌های متعدد در مورد آیندۀ کشورهایشان هستند. این امر دلایل مختلفی دارد. نخست این که پیشرفت روزافزون وسایل ارتباطی باعث شده تا کشورها از وضعیت یکدیگر به سرعت مطلع شوند. در این رقابت فزاینده هر کشوری باید طراحی‌های مختلف انجام دهد تا از گردونه بازی سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و نظامی عقب نماند. هر کشوری در این زمینه نقشه راه مناسب‌تری داشته باشد، بهتر و مطمئن‌تر به مقصود خواهد رسید زیرا اگر چه در نظر گرفتن تمام جوانب یک سیاست از عهده انسان خارج است، اما داشتن برنامه از نداشتن آن مفیدتر است. دو، افزایش ارتباطات بین کشورها، به رقابت دائمی بین آنها برای دستیابی به ارزش‌ها و منافع، دامن زده‌است. این موضوع زمینه را برای برنامه‌ریزی در مقابل یکدیگر ضروری می‌سازد. در این شرایط کشورها در وضعیت بین همکاری، رقابت، خصومت و دشمنی قرار می‌گیرند و برای هر یک از این وضعیت‌ها باید طراحی و برنامه خاصی داشت. سه، گسترش زندگی مدرن امکان برنامه‌ریزی برای مسائل مختلف فراهم کرده است. مثلاً با تخمین ذخایر نفت و گاز و محاسبه میزان تولید، مصرف و ... می‌توان محاسبه کرد این امکان تا چند سال دیگر برای یک کشور مهیا است و راه‌های جایگزین در مقابل این وضعیت چگونه باید باشد. این کار از وابستگی آن کشور به دیگر کشورها می‌کاهد. در نهایت این که سطح زندگی اجتماعی و سیاسی و فرهنگی در جوامع به قدری پیچیده شده که امکان زیست بدون برنامه همانند گذشتۀ اگر غیرممکن نباشد، بسیار مشکل است. بنابراین ضروری است تا یک چارچوب کلان فراهم آید تا ضمن هماهنگی بین بخش‌های مختلف جامعه از موازی کاری و یا ایجاد مزاحمت در کارکرد یکدیگر،

اصول راهنمای دفاعی جمهوری اسلامی ایران

جلوگیری کنند؛ به گونه‌ای که تمامی اجزای جامعه همانند یک ارکستر بزرگ، سمفونی پیشرفت و توسعه و ترقی و بالندگی را ساز کنند.

به همین دلیل امروزه تنها داشتن قانون اساسی برای مشخص ساختن نقشه راه کافی نیست؛ زیرا قانون اساسی از چارچوب ایستار روابط بین قوای اصلی کشور فراتر نمی‌رود و روایی برای تعیین مسیر با توجه به محیط و شرایط ندارد. لذا باید برنامه‌هایی تنظیم گردد تا به تحقق اهداف قانون اساسی کمک کند. برای این منظور کشورهای مختلف از دل قانون اساسی چارچوب کلی عملی به شکل سیاست‌های کلان تهیه می‌کنند. این سیاست شمای کلی حرکت جامعه را روشن و وظیفه هر بخش را روشن می‌سازد. پس از آن در هر بخش نیز نیاز به اصول راهنما دارد تا قانون اساسی و سیاست کلان با هر بخش خاص تناسب بیابد؛ زیرا به طبع، هر بخش ویژگی‌ها و شرایط خاص خود را دارد. پس از این مرحله است که استراتژی یا راهبرد ملی یا راهبرد هر بخش تهیه و تنظیم می‌کنند. تمام این کارهای پرمشت با این هدف انجام می‌گیرد که افراد و نهادهای جامعه تنها، مانند به کدام سوی در حرکت هستند و برای رسیدن به آن دچار اختلاف سلیقه نشوند، بلکه تنها سیاست‌های خود را با توجه به آن اصول تطبیق دهند. بر همین اساس نوعی فرایند سیاست کلان، استراتژی ملی در سطح کلی و اصول راهنما و استراتژی را می‌توان دنبال کرد و طبیعتاً این فرایند به گونه‌ای است که اسناد پایینی می‌تواند اسناد بالادستی را نقض کند.

این پژوهش به دنبال این است که اصول و شمای دفاعی نظام جمهوری اسلامی ایران را دسته‌بندی کند. پس پرسش اصلی پژوهش این است که مختصات اصول راهنمای دفاعی جمهوری اسلامی ایران کدامند؟ پرسش‌های فرعی این است که اصول راهنما چگونه تعریف می‌گردد و تفاوت آن با مفاهیم مشابه چیست؟ منابع مورد نیاز در تدوین اصول راهنمای جمهوری اسلامی کدامند و چه نقشی در تدوین اصول راهنما دارند؟ فرضیه اصلی پژوهش این است که اصول راهنمای دفاعی جمهوری اسلامی عبارتند از: حفظ استقلال، تمامیت سرزمینی و امنیت ملی، تأکید بر اصل دفاعی بودن جنگ، مقابله به مثل، توجه به باورهای دینی اسلامی، عدم وابستگی به بیگانگان، حفظ اقتدار و آمادگی دفاعی، توجه به الزامات دفاعی، انسجام سیاسی و اجتماعی، اصل همزیستی مسالمت‌آمیز، تناسب بین دفاع و جبهه دیگر جامعه، نقش هژمون و ثبات‌بخش منطقه‌ای از آنجا که این پژوهش با توجه به مطالب بالا اصول یک بخش از سیاست کلان را مدنظر دارد، باید منبعث از قانون اساسی جمهوری اسلامی، سیاست‌های کلی نظام که معمولاً به تصویب مجمع تشخیص مصلحت نظام و امضای مقام معظم رهبری (مدظله العالی) می‌رسد، باشد و هیچ گونه مغایرتی با آنها نداشته باشد. اصول راهنما یا دکترین در اینجا با راهبرد یا استراتژی تفاوت دارد و تنها اصول اساسی دفاعی نظام را طراحی و عرضه می‌کنند که استراتژی‌های دفاعی کشور نباید از آن تخطی

کند آنچه در این بین اهمیت دارد این است که در این پژوهش منظور از اصول دفاعی تنها به وجه نظامی توجه ندارد، بلکه منظور اصول دفاع از ارزش‌ها، منافع و بنیان‌های اساسی کشور است. هرچند بخش نظامی در این جا پررنگ است و اساساً طراحی راهبرد و اصول راهنما تا پیش از این مفهومی بیشتر نظامی بوده تا سیاسی و ملی. اما با امکان کاربرد آن در حوزه‌های مختلف، زمینه برای تنظیم مناسب‌تر امور مختلف از جمله امور نظامی فراهم آمده است. بر همین اساس فصل اول به تعریف مفاهیم می‌پردازد. این کار از آن روی انجام می‌گیرد که در مورد معنا و مفهوم اصول راهنمای دفاعی، راهبرد دفاعی و سیاست دفاعی اجماع مشخصی وجود ندارد و در عین حال تعیین دقیق آن نیز تقریباً غیرممکن است. در عین حال این فصل به مروری تاریخی از جایگاه این مفاهیم و تفکرات رایج در مورد چرایی و یا مفید بودن یا نبودن برنامه‌ریزی می‌پردازد. با این کار، هرچند مورد نظر برای رسیدن به اصول راهنمای دفاعی فراهم می‌گردد. لازم به ذکر است که منظور از نظام جمهوری اسلامی، نظام برآمده از انقلاب اسلامی سال ۱۳۵۷ است که تا به امروزه سومین دهه خود را پشت سر گذاشته است. هرچند که ممکن است این پرسش مطرح گردد که چرا تاکنون نظام فکری برای این چارچوب‌ها که اساساً در عین حال تجربه این چند دهه موضوع خوبی است تا در این کار پردازش مناسب‌تری از مباحث به دست داد.

فصل دوم، سوم و چهارم به منابع اصلی تدوین اصول راهنمای دفاعی اشاره دارد. اصول راهنمای جمهوری اسلامی از سه پیشخور اصلی بهره می‌برد. یکی شریعت و دین مبین اسلام به‌ویژه در حوزه فقه اسلامی شیعی، دیگری قانون اساسی، سیاست‌های کلی نظام و سند چشم‌انداز ۱۴۰۴ و همچنین کلام حضرت امام (ره) و مقام معظم رهبری (مدظله العالی) است که نوعی تفسیر یا تعبیر شاید متناسب با شرایط جدید از منبع قبلی فراهم می‌سازد. منبع بسیار مهم سوم بدین‌گونه دفاع تاریخی و جغرافیای سیاسی و جنگ تحمیلی عراق علیه ایران بازمی‌گردد. در این قسمت اخیر موضوع محیط منطقه‌ای و جهانی نیز مورد توجه قرار می‌گیرد.

فصل پنجم مهمترین فصل این پژوهش است. فصول پیش امکان تدوین و عرضه اصول راهنمای دفاعی جمهوری اسلامی را فراهم می‌سازد. طبیعی است که این اصول یک خوانش یا برداشت از اصول دفاعی جمهوری اسلامی است و نهادهای دیگر نیز باید در این زمینه نظرات خود را مطرح کنند و مجموع نظرات در شورای عالی امنیت ملی طرح و فرایند قانونی خود را طی کند. لذا، این پژوهش تنها یک برداشت پیشنهادی از اصول راهنمای دفاعی جمهوری اسلامی است. در نهایت نتیجه‌گیری و جمع‌بندی پژوهش طرح و راه‌های تحقق آن ارایه می‌گردد.